

श्री लाल बहादुर शास्त्री राष्ट्रीय संस्कृत विश्वविद्यालय
(केंद्रीय विश्वविद्यालय)

बी-04, कुतुब सांस्थानिक क्षेत्र कटवारिया सराय, नई दिल्ली-110016

सत्यापन प्रमाणपत्र

(फलितरूपेण)

१. प्रमाणित किया जाता है कि शास्त्री में संचालित कक्षा के अनुसार सी.ओ., पी.ओ., पी.एस.ओ. एवं एल.ओ. का कार्य पूर्ण है।
२. प्रमाणित किया जाता है कि आचार्य में संचालित कक्षा के अनुसार सी.ओ., पी.ओ., पी.एस.ओ. एवं एल.ओ. का कार्य पूर्ण है।
३. प्रमाणित किया जाता है कि विशिष्टाचार्य में संचालित कक्षा के अनुसार सी.ओ., पी.ओ., पी.एस.ओ. एवं एल.ओ. का कार्य पूर्ण है।

(Handwritten Signature)
55/09/2024
विभागाध्यक्ष हस्ताक्षर

नाम: *(Handwritten Name)*

दिनांक: *(Handwritten Date)*

(Handwritten Signature)
24/09/24

सत्यापित
VERIFIED

(Handwritten Signature)

कुलसचिव / Registrar

श्री लाल बहादुर शास्त्री राष्ट्रीय संस्कृत विश्वविद्यालय
Shri Lal Bahadur Shastri National Sanskrit University
बी-4, कुतुब सांस्थानिक क्षेत्र, नई दिल्ली-110016
B-4, Qutub Institutional Area, New Delhi-110016

विशिष्टाचार्यकार्यक्रमपरिणामाः(M.Phill)

फलितज्योतिषविषयक विशिष्टाचार्यकक्षा अध्ययनोपरान्त छात्राः -

PO-1. समीक्षात्मकगहनाध्ययनम् - विहितफलितज्योतिषग्रन्थानामध्ययनं कर्तुं समर्थः भविष्यति। फलितज्योतिषस्य अध्ययने कुशलो भविष्यति तथा च फलितज्योतिषस्य महत्त्वमवगमिष्यति। फलितज्योतिषस्य विविधशास्त्राणामध्ययनं कर्तुं समर्थो भविष्यति।

PO-2. समीक्षात्मकं चिन्तनम् - विविधविषयेषु गहनचिन्तने समर्थो भविष्यति। ज्योतिषशास्त्रं वास्तविकजीवने प्रयोक्तुं समर्थः भविष्यति। ज्ञानसंश्लेषणे, एकीकरणे, तर्ककौशले च इत्यादिषु विकासेषु विषयेषु गहनाध्ययने दत्तावधानो भविष्यति।

PO-3. ज्ञानस्य एकीकरणम् - विभिन्नग्रन्थानां विस्तृतज्ञानं प्राप्स्यति तथा च पञ्चाङ्गेषु उपस्थितविविधतां दूरीकृत्य तस्मिन् आगतानां कष्टानां सम्मुखीकरणं करिष्यति शिक्षां च प्राप्स्यति। एवं वर्तमान परिस्थित्यनुसारं प्रयोगः करिष्यति। तथा च बहुविषयक-अधिगमक्षमतायाः विकासो भविष्यति। अन्येभ्यः विषयेभ्यः परिचितो भविष्यति।

PO-4. सम्प्रेषणकौशलम् - विषयगतसामग्रीसंकलने अन्यच्च समायोजने सक्षमो भविष्यति। लिखितमौखिकरूपेण संवादं कर्तुं निपुणो भविष्यति। सर्वेषु चरणेषु विश्लेषणात्मककौशलस्य विकासो भविष्यति।

PO-5. अनुसन्धानस्य अभिक्षमताः - उपर्युक्ताध्ययनानुसारं अनुसन्धानस्रोतानां अभिज्ञानं मूल्यांकनं च कर्तुं शिक्षयिष्यति। शोधलेखने शोधसङ्कलने च दत्तावधानो भविष्यति। इत्थं प्राप्त स्रोतानां माध्यमेन, मूलतर्कसज्जकरणेन, अनुसंधानविधिनाविशेष अध्ययनेन, शोधकार्येण च इत्यादि समुपयुक्त प्राप्तकौशलानां माध्यमेन अनुसंधानाभिक्षमतायां सिद्धः भविष्यति।

विशिष्टाचार्यफलितज्योतिष कार्यक्रम विशिष्टपरिणामाः(PCO)

एक वर्षस्य पाठ्यक्रमस्य समाप्ते अनन्तरं छात्राः-

PSO- प्रश्नशास्त्रस्याध्ययनेन अवगमनं वर्धते,समस्या निराकरण क्षमतामभिवर्धते तथा च ज्ञाने विस्तारःभविष्यति ।

विशिष्टाचार्यपाठ्यक्रमपरिणामा(CO)

विशिष्टाचार्यफलितज्योतिषविषयवर्गस्य छात्रा अध्ययनान्तरम् –

CO –प्रश्न शास्त्रस्य महत्व –विषय-फलनिर्देशनक्रम –वर्जितकाल स्वराणां शुभत्वशावसस्य प्रमाणेन तत्वज्ञान –
स्वरशशकुनाभ्यां रोग-नष्टवस्तुज्ञान-गर्भकार्यसिद्धि-शत्रोरागमन-मरणनिमित्त –कालाङ्गेषु रोग –
ग्रहस्थितिवशाद् रोग-दृष्टादृष्ट निमित्तजरोरोग –सूर्यादिजन्यरोग-रोगारम्भावसानकाल रोगमुक्तयर्थमुपायादि
क्लिष्टविषयवस्तूनि सम्यगवगत्य तेषां विश्लेषणे,प्रयोगे,परीक्षणे च क्षमो भविष्यति ।

श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः
(केन्द्रीयविश्वविद्यालयः)

बी-4 कुतुबसांस्थानिकक्षेत्रम् नवदेहली – 110016

अधिगमपरिणामाः (Learning Outcome)

संकाय – वेदवेदांगपीठम्

विभागः - ज्योतिषम्

कक्षा - विशिष्टाचार्य

सत्रम् – प्रथम सत्रम्,

विषय-फलित ज्योतिष

पत्रम् – द्वितीयपत्रम्

ग्रन्थनाम – प्रश्नमार्ग

इकाई	पाठ्यांशः (विषयवस्तु)	अधिगमपरिणामाः (Learning Outcome)	क्रेडिट	होरा	अङ्काः
01	वेदाङ्गेषु ज्योतिः शास्त्रस्य प्राधान्यम्, ज्योतिषाध्ययनेऽधिकारिणः, दैवज्ञलक्षणम्, ग्रहगणितस्य दशभेदाः, पञ्चसिद्धान्ताः, ज्योतिषाध्ययन- मुहूर्तः, पुनर्जन्मसिद्धान्तकथनम्, द्विविधकर्मभेदौ, ज्योतिषशास्त्रेण कर्मफलसूचनम्, मुहूर्तमहत्त्वम्, जातकशास्त्रेण कर्मज्ञानम्, जातकशास्त्रमहत्त्वम्, प्रश्नशास्त्रमहत्त्वम्, पृच्छकस्य चेष्टावलोकनम्, दैवज्ञस्य कर्तव्यः, आरूढविधिः, प्रकारान्तरेण आरूढज्ञानम्, प्रश्नकाले विचारणीयाः विषयाः,	<ul style="list-style-type: none"> वेदाङ्गेषु ज्योतिष शास्त्रस्य परिचयं महत्त्वञ्चावगम्य अध्ययने प्रवृत्तो भविष्यति । प्रश्नमार्गग्रन्थस्य विस्तृतरूपेण ज्ञात्वा तेषां सिद्धान्तानां व्यावहारिक प्रयोगं कर्तुं शक्यति । प्रश्न काले विचारणीयाविषयान् विज्ञाय तेषां प्रयोगं परीक्षणे च समर्थो भविष्यति । स्वरशास्त्राधारेण शुभाशुभफल कथनं कर्तुं शक्यति । स्वरोदयेन नष्टस्तुज्ञानं दीर्घायुष्यज्ञानं, कार्यसिद्धियोगज्ञानमवाप्य तेषां व्यवहारिक	1	15	20

	<p>फलनिर्देशनक्रमः, प्रश्नार्थे वर्जितकालः विहितकालः विहितदेशः अप्रस्तदेशविचारश्च, स्वरोद्यविचारः, वारानुसारेण स्वराणां शुभत्वम्, स्वराणां शरीरे परिणामः, प्रतिकूलस्वराणां फलम्, अष्टदिनात्मकस्वरनिरन्तरताफलम्, श्वासस्य प्रमाणेन तत्त्वज्ञानम्, पक्षानुसारेण नाडीतत्त्वानां फलम्, स्वरोदयेन नष्टवस्तुज्ञानम्, स्वरेण पृच्छकस्य दीर्घायुष्यादिज्ञानम्, नाडीभेदकथनम्, नाडीषु प्रशस्तकृत्यानि, स्वरोदयेन रोगज्ञानम्, स्वरशकुनाभ्यां रोगविचारः, अनुभूतिसाम्यं दूतस्थितिफलञ्च, नष्टवस्तुदिग्ज्ञानम्, वारपक्षभेदेन शुभाशुभत्वम्, देहस्वराज्यपराजयज्ञानम्, सूर्यनाडीप्रशंसाकथनम्, वामनाड्या प्राशस्त्यम् स्वरोपरि गर्भप्रश्नविचारः, कार्यसिद्धियोगः, शत्रोरागमनप्रश्नः, स्वराङ्गुलैः सन्ततिविचारः ।</p>	जीवने अनुप्रयोगे समर्थो भविष्यति ।			
02	<p>पृच्छकचेष्टा (स्पर्श) फलम्, ध्वजाद्यानाम् आयानां फलम्, शरीरे आयानां स्थितिः, अष्टायोपरि प्रश्नफलनिरूपणम्, फलकथनम्, आरूढराशितः तृतीयस्थपापफलम्, अनिष्टभावेषु पापग्रहफलम्, अनिष्टभावेषु शुभखेटानां फलम्, शकुनविचारः,</p>	<p>ध्वजाद्यानां-आरूढराशितः तृतीयस्थभावफलं- अनिष्टभावेषु शुभाशुभखेटानां फलं-प्रश्नाद्यक्षराल्लग्नज्ञानं-इतस्य प्रश्नविस्मरणादि फलमादीनां ज्ञानं कृत्वा तेषां प्रयोगं कर्तुं समर्थो भविष्यति ।</p>	1	15	20

<p>पृच्छकाश्रितदिवफलम्, पृच्छकस्य दक्षिणादिशि स्थितिफलम्, रोगायुः प्रश्ने विशेषः, प्रष्टुः शब्देन फलादेशः, प्रश्नाद्यक्षराल्लग्रज्ञानम्, दूतचेष्टाफलम्, उत्थितस्य फलम्, दृष्टिपथे प्रष्टुः मुहुर्मुहुः स्तम्भनफलम्, अन्तरागमनफलम्, दूतस्य प्रश्नविस्मरणादिफलम्, अङ्गप्रहारादिफलम्, दूतस्य रुदनादिफलम्, दूतस्य पाशोद्वर्तनादिफलम्, दूतस्य शस्त्रादिधारणफलम्, दूतस्य मनोभावफलम्, अथ तत्कालजानि शुभाशुभनिमित्तानि तेषां स्पष्टीकरणञ्च, विवाहप्रश्ने शकुनादिकम्, सन्ततिप्रश्ने शकुनादिकम्, गर्भप्रश्ने शकुनादिकम्, युद्धप्रश्ने जयप्रदाः शकुनाः, युद्धे पराजयकराः शकुनाः, प्रस्थानप्रश्ने शकुनाः, रोगप्रश्ने शकुनाः, आयुः प्रश्ने शकुनाः, यात्राविघ्नकराः शकुनाः, सन्धिप्रश्ने शकुनाः, कार्यहानिकराः शकुनाः, शुभशकुनाः, अन्यशुभशकुनाः, पुनश्च शुभशकुनानां कथनम्, शकुनानां त्रिकालेषु फलम्, मार्गे शुभशकुनाः, मार्गेऽशुभशकुनदर्शने प्रष्टुः कर्तव्यम्, रुग्णालये प्रवेशसमये शकुनाः, आतुरस्य जीवनविषयकफलम्, मरणनिमित्तानि, अष्टमद्रष्टाग्रहैर्मृत्युकथनम्, ग्रहाणां त्रिदोषकथनम्,</p>	<p>तत् शुभाशुभनिमित्तानि विवाह-शकुन-सन्तति-गर्भ-युद्ध-प्रस्थान - रोग-आयु- कार्यहानि आदि क्लिष्टविषयवस्तूनि सम्यगवगत्य तेषां विशलेषणे क्षमो भविष्यति । अष्टमद्रष्टाग्रहैर्मृत्युः, कालाङ्गेषु रोगविचारः, मन्दाधिष्ठितद्रेष्काणतो मृत्युज्ञानं, मृत्युपतिफलं तथा च मरणस्य कथनमादि विविधविषयानां महत्त्वं ज्ञातुं शक्यति ।</p>			
---	---	--	--	--

	कालाङ्गेषु रोगविचारः, खरद्रेष्काणे मृत्युः, धातुविकारतो मृत्युकथनम्, मन्दोपरिग्रहाणां दृष्टिफलम्,				
--	---	--	--	--	--

03	रोगविचारनिर्देशनम्, प्रश्नानुष्ठानपद्धतिनिर्देशकथनम्, सूर्यरोगाः, चन्द्रजन्यरोगाः, भौमजन्यरोगाः, बुधकृतरोगाः, जैवरोगाः, शुक्रजन्यरोगाः, शनिजन्यरोगाः, राहुजन्या पीडा, केतुजन्यं गुलिकजन्यं च पीडाकथनम्, रोगकारको विशेषयोगः, ग्रहाश्रितरोगकथनम्, त्रिरेकादशं विहाय पापस्थितिफलम्, अङ्गानां प्रतिनिधिभावकथनम्, प्रश्नशास्त्रीयाङ्गविभागः, लग्नतः नवांशतोऽपि विचारणा, अर्कस्य निर्बलतायां किं कर्तव्यम् ?, कृष्णीयशास्त्रमतम्, कृष्णीयाङ्गविभागकथनम्, प्रश्ने जातकोक्ताङ्गविचारस्य निषेधः ।	ग्रहस्थितिवशाद् रोग-शरीरे सूर्यादिग्रहाणामडू. स्पृष्टाङ्ग रोगाणां ऋतुसम्बन्धादि विज्ञाय तेषां प्रयोगे परीक्षणे च समर्थो भविष्यति । मानसिक-दृष्टिनिमित्तज-अदृष्टनिमित्तज-उन्माद- अपस्माररोगादिविधपक्षाणां ज्ञानं कृत्वा फलादेशं कर्तुं समर्थो भविष्यति । • सूर्यादिग्रहाणां जन्यरोगाः, लग्नतः नवांशतोऽपि विचार्य तथा च कृष्णीयशास्त्रमतं ज्ञात्वा तेषां विश्लेषणपूर्वकमध्ययने क्षमो भविष्यति ।	1	15	20
04	4.1 रोगारम्भावसानकालः, रोगारम्भादिज्ञानम् रोगारम्भप्रहरकथनम् । 4.2 रोगारम्भकाले समुपस्थितजनानां संख्याकथनम् ।	<ul style="list-style-type: none"> • प्रश्नलग्नानुसारेण रोगारम्भस्य सिद्धान्तानां ज्ञातुं समर्थो भविष्यति । • रोगारम्भकाले समुपस्थितजनानां संख्याया निर्धारणं शक्यति । 	1	15	20

<p>4.3 रोगस्य कालावधि कथनम्, रोगारम्भ दिवारात्रि कथनम् ।</p> <p>4.4 षष्ठेशाश्रितराशिचन्द्रतो रोगज्ञानम्</p> <p>4.5 लग्नेशस्य चेन्द्रस्य वा पापसम्बन्धाद्रोगारम्भं शमनञ्च</p> <p>4.6 लग्ननवांशदशांशवशाच्च रोगोपशमकथनम्</p> <p>4.7 अनुष्ठानपद्धतिः</p> <p>4.8 रोगारम्भनक्षत्रात् रोगशान्तिकथनम् मृत्युप्रदनक्षत्राणि तिथयश्च शूलचक्रं एवं मृत्युयोगाः</p> <p>4.9 बालातुरस्य विचारः रोगावधिकथनम् चिरकालीनरोगकथनम् प्रायश्चित्तम्</p> <p>4.10 प्रश्नकुण्डल्यां रोगनाशक ग्रहयोगाः</p> <p>4.11 आप्तवचनात् कर्मव्याधि कथनम् देवादीनां प्रकोपकथनम्</p> <p>4.12 ग्रहाणां प्रबलताकथनम् पापभेदकथनम् राजयक्ष्मादिरोगाणां कर्मज हेतुकथनम्</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● रोगारम्भ कालज्ञातुं शक्यति । ● षष्ठेशाश्रितराशिचन्द्रतो रोगज्ञानं कर्तुं दक्षो भविष्यति । ● लग्नेशस्य चेन्द्रस्य वा पापसम्बन्धात् रोगारम्भ शमनस्य प्रविधिनां व्याख्यातुं निपुणो भविष्यति । ● प्रश्नलग्नस्य नवांशदशांशानुसारेण रोगोपशमनं कथयितुं शक्यति । ● रोगनिवारणार्थं अनुष्ठानपद्धतिनां ज्ञानं शक्यति । ● रोगारम्भकाले नक्षत्रस्यस्थित्यानुसारेण अभीष्ट -एवं अनिष्टप्रदयोगानां ज्ञानं कर्तुं कुशलो भविष्यति । ● बालारिष्ट योगानुसारेण कालनानं व्याख्यतुं समर्थो भविष्यति । ● रोगनाशकग्रहयोगानां ज्ञातुं शक्यति । ● रोगजन्यकारणानां ज्ञातुं शक्यति । ● ग्रहाणां बलाबलानुसारेण रोगाना कारण ज्ञातुं कुशलो भविष्यति । 			
--	--	--	--	--

	4.13 कर्मविपाकः रोगमुत्तद्यर्थमुपायकथनम् मृत्युञ्जय हवनम्	<ul style="list-style-type: none"> • रोगनिर्वाणसिद्धान्तानां ज्ञानं सम्प्राप्य तेषां प्रयोगे दक्षो भविष्यति । 			
05	आन्तरिक मूल्यांकनम्	<ul style="list-style-type: none"> • आन्तरिकमूल्यांकनेन प्राप्तज्ञानस्य परीक्षणोपरान्तमात्मविश्लेषणे समर्थाः भविष्यन्ति । 	Non Credit	15	20